

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ КОНФЛІКТИ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, КЛЮЧОВІ ОЗНАКИ

Ю. Барабаш

*Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого
вул. Пушкінська, 77, 61024 Харків, Україна*

Автор досліджує питання поняття, змісту та головних ознак державно-правових конфліктів. Проаналізовано наявні наукові погляди щодо цієї проблеми.

Ключові слова: конфлікт, держава, право.

На сьогодні явище конфлікту є досить популярним об'єктом дослідження, особливо в суспільних науках. Не повторюючи стандартних схем дослідження „конфлікту”, звернемо увагу на сутнісні характеристики такої форми суспільної взаємодії з огляду на особливості державно-правової сфери. Насамперед, зазначимо, що конфліктність у цій сфері науковці намагаються аналізувати через різні за назвою але максимально близькі за змістом категорії. Передусім використовують термін „юридичний конфлікт” [1]. Тому пропонуємо розглядати конфлікти у державно-правовій сфері в одній системі із трудовими, міжнаціональними, сімейними, міждержавними та конфліктами, пов'язаними із правами людини. Причому це має бути „будь-який конфлікт, в якому спір так чи інакше пов'язаний з правовими відносинами сторін (їх юридично значимими діями чи станами) і, відповідно, суб'єкти, або мотивація їх поведінки, або об'єкт конфлікту має правові ознаки, а сам конфлікт тягне юридичні наслідки [2]”. Специфіку юридичних конфліктів у владному механізмі В.М. Кудрявцев, А.В. Дмитрієв та Ю.Г. Запрудський описують через призму специфічних конституційних процедур їх вирішення [3]. У межах юридичної конфліктології пропонує аналізувати державно-правові конфлікти і О.Ю. Тодика [4]. При цьому зазначено, що „у системі державно-правових конфліктів вагому частку становлять конституційно-правові конфлікти, тобто конфлікти, які пов'язані з розумінням і реалізацією норм Конституції, особливо щодо розподілу влади [5]”. Схожих поглядів притримується і А.А. Єзеров, використовуючи термін „конституційний конфлікт”. Дослідник вважає, що конституційну конфліктологію потрібно розглядати як підсистему юридичної конфліктології [6].

Інші дослідники вважають, що конфліктні протистояння у владній сфері мають визначатись через категорію „державно-правовий конфлікт”, який своєю чергою є різновидом політичного конфлікту. Так, А.В. Глухова, пояснюючи необхідність виділення серед політичних конфліктів державно-правових конфліктів, зазначає, що „в межах поля політики три області завжди є політичними за своєю природою і, відповідно, завжди мають політичний характер.” „Це політичний режим, завоювання влади і її здійснення.” Самі ж державно-правові конфлікти становлять собою „інституціоналізовані, переважно раціональні, публічні політичні конфлікти, саме виникнення яких переважним чином запрограмовано в політичній сфері [7]”. В інших випадках, одчислюючи конфлікти в державно-правовій сфері до політичних

їх не виділяють в окрему групу чи вид [8]. Дещо схожою є позиція А.Г. Здравомислова, який поділяючи думку, що конфлікти в державно-правовій сфері – це політичні конфлікти, вказує на їх особливу значимість системі цього виду соціальних конфліктів: „Боротьба за реальні владні повноваження, за визначення позиції в політичних структурах, за можливість прийняття рішень чи вплив на процес вироблення цих рішень становить собою серцевину політичного конфлікту [9]”. Т.М. Пряхіна, використовуючи в аналізі питання конфліктності державно-правової сфери категорію „конституційний конфлікт”, не заперечує проти відношення цих конфліктів до „політичного типу соціальних конфліктів [10]”.

Отже, на сьогодні момент усталились два напрями вивчення конфліктності у державно-правовій сфері. Прихильники першого вважають, що державно-правові (конституційні) конфлікти мають бути розглянуті як юридичні конфлікти, а отже, і досліджуватись у межах такої галузі конфліктології, як юридична конфліктологія. Інші дослідники пропонують аналізувати такі конфліктні протистояння в межах політичної конфліктології, зважаючи на те, що державно-правові конфлікти є особливим типом саме політичних конфліктів. Встановлення галузевої належності питань наукового дослідження державно-правових конфліктів сприятиме виявленню природи державно-правових конфліктів та їх ключових властивостей.

Тобто ключовою ознакою соціального конфлікту, в тому числі і державно-правового, є боротьба (протистояння), яка виникла та відбувається між ними з приводу захоплення і утримання певного соціально значимого об'єкта. Це підтверджують і погляди науковців з приводу розуміння терміна „конфлікт” у державно-правовій площині. Але перед тим як аналізуємо, доцільно зазначити, що зважаючи на нетривалий час існування конфліктологічного напрямку в конституційно-правових дослідженнях, ще не виникла ситуація, коли подальше вивчення явища „конфлікту” може спиратися на критику наявних поглядів. Головно працювання конституціоналістів спираються на здобутки таких підгалузей конфліктології, як політична та юридична. Передусім звернемо увагу на наявний дискурс стосовно визначення типу конфліктів, які трапляються в державно-правовому середовищі. Частково це питання вже розглянули. На цьому етапі зазначимо, що на сьогодні вчені застосовують паралельно дві категорії – „конституційний конфлікт” (Т.М. Пряхіна, О.В. Брежнев, А.А. Єзеров, В.Ф. Халіпов) та „державно-правовий конфлікт” (Ю.М. Тодика, А.В. Глухова, В.М. Кривцова, М.І. Панов, Л.М. Герасіна, О.Ю. Тодика, Ф.В. Веніславський). Зважаючи все-таки на досить умовний характер цього теоретичного дискурсу, зазначимо, що ми дотримуємось погляду про доцільність використання терміна „державно-правовий конфлікт” з огляду на такі причини. По-перше, цей термін точніше відображає зміст основної маси конфліктних протистоянь, які виникають у сфері відносин, що регулюються конституційним правом, а саме, конфліктів з приводу захоплення, реалізації та збереження у своїх руках публічної влади. Звичайно, ми не заперечуємо наявності конфліктів і в інших конституційно-правових сферах, зокрема і таких, як етнонаціональні відносини. Попри те, конституційне законодавство переважно зосереджує свою увагу на функціонування державного механізму, як з погляду врегулювання відносин всередині нього, так і стосовно його взаємодії людиною та інститутами суспільства. По-друге, не всі конфлікти, що виникають у сфері регулювання цієї галузі публічного права, безпосередньо пов'язані з реалізацією конституційних норм. Так, найпоширенішим у сьогоднішніх умовах є конфлікт пов'язаний із неможливістю новообраним

парламентом формувати Уряд чи конфлікт, який виникає внаслідок розпаду урядової коаліції і відмови парламентом у довірі урядовій команді. Причинами таких конфліктних явищ зовсім не є „серйозні розбіжності, які виникають на ґрунті різного тлумачення тих чи інших положень конституції [11]”. Вони виникають через суто політичні обставини і не мають нічого спільного з колізіями у праворозумінні.

Знову ж таки наголосимо на тому, що такий теоретичний спір є умовним, і обидва терміни практично ідентичні за змістом і можуть бути використані в конституційно-правових дослідженнях. Водночас щоб проаналізувати конфліктно протистояння, які виникають в державно-владному середовищі, та встановити механізм їх попередження і врегулювання, більш доцільним є застосування категорії „державно-правовий конфлікт”.

Інтерпретуючи терміна „конфлікт” в конституційно-правовій площині, зазначимо таке. Головно, визначають цей терміна в державно-правових дослідженнях через призму інтерпретації соціальних (політичних) конфліктів в соціологічних, політологічних та конфліктологічних розвідках. Більше того, якщо проаналізувати наявні визначення державно-правового конфлікту, то по суті вони є певною варіацією запропонованих в літературі визначень соціального (політичного) конфлікту як категорії, що має відносно державно-правових конфліктів більш загальний характер, з урахування особливостей та завдання конституційно-правового регулювання. Тому, передусім зазначимо найпоширеніші інтерпретації терміна соціальний (політичний) конфлікт. Так, соціолог Е.М. Бабосов стверджує, що соціальний конфлікт – це „граничний випадок загострення соціальних протиріч, який виражається у зіткненні різних соціальних спільнот – класів, націй, держав, соціальних груп, соціальних інститутів тощо, який обумовлюється протилежністю чи суттєвою різницею їх інтересів, цілей, тенденцій розвитку [12]”. При цьому в літературі зазначено, що вихідною методологічною засадою для розуміння терміна „конфлікт” є його сприйняття, як соціальної суперечності „на стадії його реального вирішення суб’єктами, які залучені до нього [13]”. Про універсальність цього підходу свідчать і інші визначення, які містяться у спеціальних дослідженнях. Так, на думку В.І. Курбатова, конфлікт – „це протистояння сторін взаємодії, які мають протилежно спрямовані мотиви, цілі та інтереси [14]”. Схоже тлумачать конфлікту і представники психологічної науки, характеризуючи його як „зіткнення двох чи більше сильних мотивів, які не можуть бути задоволені одночасно [15]”. Через категорію „зіткнення” визначає сутність політичного конфлікту і Г.І. Козирев: „конфлікт політичний – зіткнення (протистояння) суб’єктів політики з приводу влади чи владних повноважень [16]”. Як вже було наголошено доктринальність певних конфліктологічних засад простежено і при намаганні дати визначення такому спеціальному виду соціальних конфліктів, як державно-правові (конституційні).

О.Ю. Тодика, аналізуючи конфліктні протистояння у сфері відносин народовладдя, характеризує такі державно-правові конфлікти через їх причинну сутність: „це гранично загострені суперечності, що виражаються у зіткненні різних суб’єктів цих відносин, обумовлені протилежністю або значним розходженням їхніх інтересів і цілей у процесі реалізації безпосередньої і представницької форм демократії та спрямовані на розв’язання конфліктогенної ситуації [17]”. За допомогою категорії „зіткнення” формулюють визначення „державно-правового конфлікту” і автори „Словника термінів з правової конфліктології”. Він становить собою зіткнення, пов’язане з особливим складом суб’єктів (народ, владні структури

тощо), особливими об'єктами конфлікту (суверенітет держави, розподіл владних повноважень), досить суттєвими наслідками розв'язання чи нерозв'язання конфлікту, вирішенням принципових питань державотворення [18].

А.В. Глухова, виділяючи в системі політичних конфліктів такий їх тип, як державно-правові конфлікти, зазначає, що вони становлять собою „інституціолізовані, переважно раціоналізовані, публічні політичні конфлікти, саме виникнення яких більшою частиною запрограмовано в політичній системі [19]”. При цьому в основу самого політичного конфлікту, на думку дослідниці, покладено „теоретичну і практичну боротьбу суб'єктів політики, довірених осіб великих соціальних груп, мобілізованих шляхом номінації, за владу з метою модифікувати, трансформувати або зберегти соціальний порядок [20]”.

В окремих випадках науковці трактують конфлікти в публічно-правовій сфері через категорію „взаємодія”: „конституційний конфлікт – це така що має політико-правову форму взаємодія суб'єктів конституційних відносин, обумовлена необхідністю вирішення розбіжностей з питань визнання, реалізації, захисту інтересів суб'єктів, які становлять цінність з точки зору їх соціальної значимості [21]”.

Спроба поєднати категорії „взаємодія” та „протистояння” пробачається у визначенні конституційного конфлікту, яке дає А.А. Єзеров. На його думку, це „протистояння (конфронтація) у політико-правовій взаємодії суб'єктів конституційних відносин, яке відображається в інституційно нормативованих взаємоспрямованих діях цих суб'єктів щодо визнання, задоволення, захисту своїх інтересів, потреб, цілей [22]”.

Проаналізувавши ці та інші визначення маємо підставу зрозуміти, що теорія державно-правових конфліктів потрапило конфліктологічних концепцій, які застосовуються в сучасній політології та соціології. По суті конфліктологічні дослідження, які нині ведуть межах науки конституційного права, є в багатьох випадках простим поширенням „конфліктологічної матерії” на державно-владну площину. Це виявляється, у тому числі і щодо розуміння конфліктів, які виникають у цій сфері.

Може виникнути питання, чому цей аспект державно-правової конфліктології має настільки принципове значення. Йдеться про те, що неправильно встановлені параметри будь-якого соціального явища на першому етапі дослідження можуть вплинути на правильність остаточних результатів. Звичайно, ми не заперечуємо вирогідність трактувань категорії „конфлікт”, які наявні в суспільних науках. Попри те, визначення, подані у науковій літературі стосовно конфліктних явищ у державно-правовій площині, надають конституційно-правовій науці, аж занадто широке поле для досліджень. Це призводить в кінцевому підсумку до гіпертрофованого усвідомлення меж конституційно-правового регулювання та розуміння засобів, за допомогою яких конституційне право здатне регулювати державно-владні відносини.

Перш ніж розпочати детальний аналіз поняття державно-правового конфлікту, зазначимо, що ми розглядаємо його як явище соціальної дійсності, що є об'єктом науки конституційного права та враховуючи те, що питання його попередження та врегулювання можуть бути об'єктом конституційно-правового регулювання. При цьому ми абсолютно не заперечуємо, що таке поняття, як і конфліктні явища, які виникають з питань організації і функціонування публічної влади, взаємовідносин громадян, інститутів суспільства із владними суб'єктами, можуть входити до кола

інтересів інших суспільних наук. Однак, повертаючись до міждисциплінарного дискурсу в питання належності конституційної (державно-правової) конфліктології, зазначимо, що в такому контексті конституційне право не повинно підміняти собою інші галузі суспільних знань або ж перетворюватись на їх складову, цілком екстраполюючи їх інструментарій та концептуальні підходи на конституційно-правову площину.

На першому етапі визначення змісту поняття „державно-правовий конфлікт” потрібно встановити, яку форму соціальної діяльності становлять собою такі конфлікти. Нам пропонують брати за основу такі поняття, як „взаємодія”, „протистояння”, „загострення суперечностей”, „суперечності”, „боротьба” тощо. Ми керуємо тим, що конфлікт – це динамічне явище, яке характеризує не лише стан взаємовідносин між суб’єктами конфлікту, але і їх подальші дії стосовно предмету конфлікту. Звичайно, що в основу такої конфліктної діяльності, покладені різнополюсні погляди, бажання, прагнення суб’єктів конституційного права. Попри те визначати конфлікт винятково через „суперечності” є недоцільним з огляду на те сама політична система побудована на суперечностях і саме вони є основою існування політичної багатоманітності як засади суспільного життя та, відповідно, конституційного ладу України (ч. 1 ст. 15 Конституції України). А отже, на противагу цьому варто розглядати державно-владне поле, як єдиний цілісний конфлікт.

Тому ми вважаємо, що найоптимальнішим варіантом є визначення державно-правового конфлікту через категорію „конфронтація”, як „протиборство, протистояння, зіткнення соціальних систем, влад, організацій, позицій, принципів [23]”. Саме ця категорія є найбільш прийнятною, оскільки точніше відображає таку форму взаємодії суб’єктів з урахуванням особливостей державно-владної площини і є більш чітким терміном для кротології, політології та інших суспільних наук, предметом яких є питання реалізації публічної влади. У цьому контексті вважаємо неможливим вживання терміна „взаємодія”, оскільки у багатьох ситуаціях саме відсутність будь-якої взаємодії і є свідченням наявності конфліктного протистояння. Досить згадати події з призначенням Президентом України дострокових виборів народних депутатів України 2007 року.

Ще одним аспектом є визначення кола суб’єктів, між якими виникають конфлікти, та які можуть і повинні бути вирішені за допомогою конституційно-правових засобів. У науці конституційного права до суб’єктів галузевих відносин традиційно зачисляють соціальні спільноти (народ, нації, народності); соціальні утворення (держава, адміністративно-територіальні одиниці); органи публічної влади та їхніх посадових осіб; інститути громадянського суспільства (партії, рухи); соціальних індивідів (громадян, апатридів, іноземців) [24]. Передусім, постає запитання між ким виникають чи можуть виникати конфлікти, які конституційне право здатне врегулювати, при цьому питання їх врегулювання не полишатиме меж предмета цієї галузі. Насамперед, це конфлікти між вищими владними інституціями та всередині колегіальних владних суб’єктів. Конфронтація між ними виникає в зв’язку із завданням шкоди авторитету влади (приклад – ситуація із імпічментом Президенту Литви Р. Паксасу через скандал про співробітництво глави держави з кримінальними колами Росії, 2004 р.); порушенням нормального функціонування державного механізму (приклад – неможливість функціонування Ради Міністрів Італії через відмови Сенатом у довірі Уряду на чолі з Р. Проді та відмови спікера Сенату формувати нову урядову команду, 2008 р.); суттєвим порушенням в діях чи

актах від наявної конституційної системи організації публічної влади, а саме від таких її базових параметрів, як розподіл влади на вищому державному рівні, та розмежування компетенції державної влади, влади автономних утворень та місцевого самоврядування, а також ухвалення рішень з порушенням нормативно визначеної процедури (приклад – призначення Президентом України Л.Д. Кучмою виконуювача обов'язки міського голови м. Одеси віце-прем'єр-міністра України М.П. Білоблочки, 1998 р.). Звичайно, що це не весь перелік причин конфліктів, які можуть виникати у владному середовищі, а запропоновані для аналізу – сформульовані у досить загальному вигляді. Водночас, ми переконані, що наведені причини на 100 відсотків стосуються державно-правових конфліктів, як і феномена саме конституційно-правової дійсності. Адже всі інші конфліктні ситуації, наприклад такі, як заочна перепалка глави президентського секретаріату В.І. Балогі та Прем'єр-міністра Ю.В. Тимошенко, що виникла на початку 2008 р., хоча і має відношення до функціонування державного механізму, попри те є суто політичного, і не може та не повинна бути вирішена за допомогою конституційно-правових засобів. Тому, навряд чи до таких ситуацій можна застосовувати термінології, що міститимуть „правовий” елемент.

Якщо ж говорити про інші комбінації суб'єктів конфлікту, то, на наш погляд, у будь-якому разі однією сторін державно-правового конфлікту має бути владний суб'єкт. Причому найпоширенішим в таких комбінаціях є варіант, коли конфлікт виникає між політичними партіями і державою в особі її органів чи посадових осіб, або між групами людей, об'єднаними за національно-етнічною ознакою, та владними інституціями. Доречі стосовно останнього виду зазначимо, що він вже досить давно є об'єктом спеціальної науки – конфліктології етно-національних відносин [25]. Головною причиною виникнення конфронтації між ними є прагнення недержавних суб'єктів розширити (змінити) свій політико-правовий статус. Наприклад, конфлікт, який виник в Туреччині в 1997–1998 р.р. внаслідок оголошення керівництвом політичної партії „Рефах” про необхідність заміни світського права релігійними нормами, відповідно до принципів „Мединської угоди”. Можливо б такі дії та заяви політиків не призвели до виникнення конфлікту, якби не той факт, що представники цієї партії перемогли на останніх парламентських виборах 1996 року, і більш того ввійшли до складу правлячої коаліції. Розв'язанням конфлікту стало рішення Конституційного Суду Туреччини, яким він визнав партію неконституційною і припинив її діяльність. Правильність цього рішення була підтверджена в подальшому Європейським судом з прав людини, а сам цей приклад увійшов до інструментарію розробників теорії „войовничої демократії” [26]. Звичайно, що таку конфліктну ситуацію не можна вважати „чистим” варіантом конфлікту між партією та державою, оскільки в цьому випадку партія мала парламентський статус. Попри те суб'єктом в конфронтації виступила саме недержавна інституція, і причиною конфлікту стали її дії.

Ще одним варіантом державно-правового конфлікту є конфронтація між державою і територіальним суб'єктом унаслідок прагнення змінити свій політико-правовий статус. Наприклад, оголошення парламентом сербської провінції Косово про незалежність краю. Зазначимо, що такі конфлікти з часом можуть перерости в міжнародно-правові.

Що ж стосується конфліктів між індивідом та владними суб'єктами, то навряд чи їх можна розглядати як державно-правові. Навіть у таких ситуаціях, коли йдеться про

виборчий процес, і окремі з громадян набувають особливого правового статусу кандидата на певну виборну посаду. Звичайно, можна навести приклад із подіями, які отримали назву „Помаранчева революція”. Досить пригадати, що однією сторін у тривалому протистоянні був тоді ще кандидат на пост Президента України В.А. Ющенко. Водночас з цього питання є декілька зауважень. По-перше, потрібно вести мову не стільки про конфлікт, скільки про кризовий стан як вищий ескалаційний прояв конфліктності, у суспільстві та державі. По-друге, навряд чи можна говорити, що В.А. Ющенко був самостійною окремою стороною в цьому конфліктному протистоянні. Справжньою стороною „помаранчевої” конфронтації виступили політичні партії, громадські організації, трудові колективи та окремі громадяни, які своїми діями підтримали кандидата у Президенти В.А. Ющенка і виступили проти фальсифікацій на виборах, хоча, переважно, від їхніх імені виступав сам Віктор Ющенко. І, по-третє. Мабуть, що головною тезою є незрозумілість ролі конституційного права у механізмі попередження та вирішення таких конфліктів. Звичайно, без конституційно-правових процедур тут не обійшлося. Однак „конституційна чистота” провадження у справі по скарзі кандидата у Президенти В.А. Ющенка та рішення, яке ухвалив Верховний Суд України у цій справі 4 грудня 2004 року, не дає змоги однозначно стверджувати, що в цій ситуації спрацював саме конституційно-правовий механізм вирішення виборчих конфліктів та спорів. Щодо інших форм врегулювання конфліктів, які застосовувались у цей період, – консультації, переговори, залучення міжнародних посередників, то вони, безсумнівно, до конституційно-правового регулювання ніякого відношення не мають. А основною причиною цього протистояння якраз виступив „людський чинник”, на якому так активно наголошує А.А. Єзеров [27], а саме – прагнення окремих політиків за будь-яких умов отримати владу при мовчазному спостереганні, а інколи і участі чинних на той момент високопосадовців при порушенні виборчого законодавства для досягнення означеної мети. Цим пояснюють 99% всіх причин, що призвели до кризового стану в країні. І лише може 1% вини покладено на недосконалість конституційно-правових механізмів врегулювання виборчих конфліктів.

Важливим чинником з’ясуванні сутності змісту явища державно-правового конфлікту є встановлення зовнішніх проявів наявності конфронтації між суб’єктами. У літературі це питання майже не висвітлене. Конфлікт не є ординарною ситуацією у взаємодії владних структур чи у відносинах між державними інституціями та іншими суб’єктами конституційного права. Стан конфронтації виникає тоді, коли суб’єкти усвідомлюють, що між ними наявні суперечності, які фактично блокують їх подальшу нормальну співпрацю. Тобто одним із принципових моментів є психологічний момент у вигляді усвідомлення такої суперечності. Як абсолютно слушно з цього приводу зазначає Г.П. Клімова, „для виникнення конфлікту необхідно, що б індивіди, які суперничають за що-небудь, або їх соціальні групи... усвідомили протилежність своїх інтересів і цілей [28]”. По-друге, таке усвідомлення має бути об’єктивізоване через активні дії суб’єкта чи його бездіяльність. Ми вважаємо, що така об’єктивізація може проявлятися у таких формах: ігнорування рішень, прийнятих одним владним суб’єктом, з боку іншого; ухвалення владними суб’єктами протилежних рішень; видання владними суб’єктами актів, а також здійснення недержавними інституціями дій, які явно суперечать конституційному законодавству; неможливість продовження функціонування державної інституції через неспроможність владних суб’єктів сформувати її персональний склад.

Отже можна зробити такий висновок. Державно-правовий конфлікт як категорія науки конституційного права – це конфронтація, яка виникає між інститутами суспільства, соціальними спільнотами та владними суб'єктами як обов'язковою стороною конфлікту, що виникає внаслідок завдання шкоди авторитету влади, порушення нормального функціонування державного механізму, суттєве розходження у діях (актах) від наявної конституційної системи організації публічної влади, ухвалення рішень з порушенням процедури, а також у зв'язку із прагненням недержавних суб'єктів розширити (змінити) свій політико-правовий статус, та яка може бути вирішена за допомогою конституційно визначених засобів (форм).

1. Конфликты в современной России (проблемы анализа и регулирования). – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – С. 177.
2. Конфликты в современной России (проблемы анализа и регулирования). – С. 177.
3. Конфликты в современной России. – С. 180–185; Основы конфликтологии ; под ред. В. Н. Кудрявцева. – М. : Юристь, 1997. – С. 146–153.
4. *Тодика О. Ю.* Народовладдя на трансформаційному етапі розвитку держави і суспільства / Тодика О. Ю. – Х. : Право, 2007. – С. 408.
5. *Тодика О. Ю.* Народовладдя на трансформаційному етапі розвитку держави і суспільства / Тодика О. Ю. – Х. : Право, 2007. – С. 409.
6. *Єзеров А.* Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні / Єзеров А. – Одеса : Юридична література, 2008. – С. 48.
7. *Глухова А. В.* Политические конфликты : основания, типология, динамика (теоретико-методологический анализ) / Глухова А. В. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – С. 72.
8. *Курбатов В. И.* Конфликтология / Курбатов В. И. – Ростов н/Д : Феникс, 2005. – С. 213; *Козырев Г. И.* Политическая конфликтология / Козырев Г. И. – М. : Форум, ИНФРА-М, 2008. – С. 152–153.; Политологический словарь. В двух частях ; науч. ред. А. А. Мигولاتев. – Ч.2. – М., 1994. – С. 31.
9. *Здравомыслов А. Г.* Социология конфликта / Здравомыслов А. Г. – М. : Аспект Пресс, 1996. – С. 216.
10. *Пряхина Т. М.* Конституционные конфликты / Пряхина Т. М. // Государство и право. – 2004. – № 11. – С. 20.
11. *Халипов В. Ф.* Энциклопедия власти / Халипов В. Ф. – М. : Академический Проект ; Культура, 2005. – С. 542.
12. Социологический словарь. – Минск : Университетское, 1991. – С. 80.
13. Конфликты в современной России (проблемы анализа и регулирования). – С. 33.
14. *Курбатов В. И.* Конфликтология / Курбатов В. И. – Ростов н/Д : Феникс, 2005. – С. 422–423.
15. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2002. – С. 221
16. *Козырев Г. И.* Политическая конфликтология / Козырев Г. И. – М. : Форум ; ИНФРА-М, 2008. – С. 415.
17. *Тодика О. Ю.* Народовладдя на трансформаційному етапі розвитку держави і суспільства / Тодика О. Ю. – Х. : Право, 2007. – С. 414.
18. Словник термінів з правової конфліктології. – Х. : Право, 2006. – С. 79–80.
19. *Глухова А. В.* Политические конфликты : основания, типология, динамика (теоретико-методологический анализ) / Глухова А. В. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – С. 72.
20. *Глухова А. В.* Политические конфликты : основания, типология, динамика (теоретико-методологический анализ) / Глухова А. В. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – С. 24.

21. *Пряхина Т. М.* Конституционные конфликты / Пряхина Т. М. // Государство и право. – 2004. – № 11. – С. 20.
22. *Єзеров А.* Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні / Єзеров А. – Одеса : Юридична література, 2008. – С. 215.
23. *Халипов В. Ф.* Энциклопедия власти / Халипов В. Ф. – М. : Академический Проект ; Культура, 2005. – С. 545
24. Конституционное право / [отв. ред. В. В. Лазарев]. – М. : Юристъ, 1999. – С. 27.
25. Конфликты в современной России (проблемы анализа и регулирования). – С. 33, Котанджян Г. С. Этнополитические проблемы национальной безопасности. Цивилизованный анализ „консенсуса-конфликта” : дисс. ... д-ра. полит. наук \ РАУ. – М., 1992. – 262 с.
26. *Шайо А.* Самозащита конституционного государства / Шайо А. // Конституционное право : восточноевропейское обозрение. – 2004. – № 2(47). – С. 5.
27. *Єзеров А.* Конституційний конфлікт як феномен та процес в Україні / Єзеров А. – Одеса : Юридична література, 2008. – С. 214–215.
28. *Клімова Г.* Юридичний конфлікт : причини і сутність / Клімова Г. // Вісник АПрНУ. – 2002. – № 1(28). – С. 101.

STATE-LEGAL CONFLICTS: NOTION, NATURE, THE MAIN FEATURES

J. Barabash

*Jaroslav Mudryi National Law Academy of Ukraine
Pushkins'ka Str. 77, UA – 61024 Kharkiv, Ukraine*

The author examines the issues of the notion, essence and the main features of state-legal conflicts. Scientific viewpoints concerning this issue have been analyzed.

Key words: conflict, state, law.

Стаття надійшла до редколегії 01.10.2008
Прийнята до друку 01.11.2008